

Congrestoespraak door Boris Dittrich (2004)

Eerste deel van een toespraak gehouden op de 77ste Algemene Ledenvergadering op 20 november in Musis Sacrum in Arnhem

Democraten,

Zouden er in ons land nog véél mensen zijn, die individualisering een positief begrip vinden? Ik vermoed van niet. Noties als persoonlijke vrijheid, het recht te doen en te laten wat je wilt, zijn niet zo populair, in deze tijd. Want de samenleving, zo lijkt het wel, is van niemand meer. Niet van de tweede generatie Marokkaan, die zich niet thuis voelt in Nederland en ook niet meer in Marokko. Niet van het middenklassegezin in Almere, dat zich bedreigd voelt, en in de steek gelaten door de politiek. Niet van de bewoner van de grote stad, die het verval en de agressie om zich heen probeert buiten te sluiten, door weg te kijken.

Bijzonder is wel dat de meeste mensen tevreden zijn met hun eigen leven, achter hun eigen voordeur. Maar over wat zich daarbuiten afspeelt, heerst een gevoel van teleurstelling en onbehagen. En dat geldt zeker voor de politiek, én voor het falen van de overheid.

Mensen in Nederland zijn verweesd geraakt. Verweesd van elkaar, en verweesd van de gemeenschap. Er is geen bindmiddel meer, geen gevoel van samen zijn, geen gevoel van het samen moeten doen. Dat onbehagen van mensen zit diep en in alledaagse dingen: de luidruchtige buurman tegen wie niemand optreedt. Agressie in de trein, in het ziekenhuis of op het pleintje om de hoek. De verloederding van de openbare ruimte. De verruwing in de omgangsvormen. En dat gevoel van dat het niet goed gaat in Nederland is versterkt door de komst van honderdduizenden migranten de afgelopen decennia.

Een klein deel van – vooral – Marokkaanse moslims is overtuigd van het eigen religieuze gelijk en keurt moderne, westerse ontwikkelingen als ontkerkelijking, emancipatie van homo's en vrouwen, en individuele keuzevrijheid af. Bij hen heerst er geslotenheid, angst om de vuile was buiten te hangen, een gebrek aan open debat over de Islam, een gebrek aan zelfkritiek, en een gebrek aan respect voor andersdenkenden. Dat is een omgeving die vindt dat afwijkende ideeën afkeurenswaardig of zelfs gevaarlijk zijn. In dat klimaat kan extremisme wortel schieten, want elke vorm van extremisme is de uiterste consequentie van een absoluut geloof in het eigen gelijk.

Of het nu milieufanatici, neonazi's of moslimterroristen zijn: allemaal vinden ze een voedingsbodem en een beschermende omgeving in een kring van mensen om hen heen die misschien hun agressieve methoden afkeurt, maar die wél de juistheid van hun idealen en waarden deelt.

We zijn terechtgekomen in een samenleving waarin we onderling zeer grote verschillen van opvatting zijn gaan koesteren. In het zo ontstane klimaat gaat iedereen uit van het eigen individuele gelijk en, erger nog, probeert iedereen het eigen gelijk ook op te leggen aan de ander. Men vindt elkaar niet meer, begrijpt elkaar niet meer, en wil dat ook eigenlijk niet meer. We voeren een onvolwassen debat van doven, waarvan het uiterste gevolg een politieke moord is. Een milieuterrorist vermoordde Fortuyn; een moslimfundamentalist vermoordde Van Gogh.

Is dit een somber beeld? Ja, maar er staat ook iets tegenover. Want in de afgelopen weken is ook gebleken, hoe veerkrachtig en saamhorig Nederland kan zijn als het er écht op aan komt. Denk aan de spontane, en massale uitingen van afkeur, over de laffe moord op Theo van Gogh. De kabaalde-monstratie op de Dam. Ouders, die hand in hand rond bedreigde islamitische scholen staan. De fietstocht van Marokkaanse jongeren tegen geweld. De protestmars van duizenden mensen in Uden. De buurtcomités die doorgaan om mensen bij elkaar te brengen.

Het is goed dat er nu een uitgebreid debat wordt gevoerd over wat onze kernwaarden zijn, de grondbeginselen die ons binden. Vrijheid. Gelijkheid. Verdraagzaamheid. Nederland is krachtig. Mensen eisen een positieve toekomst op voor zichzelf, en voor elkaar, en ze verwachten dat de politiek

daadwerkelijk iets doet aan waar het schurkt en schuurt in de Nederlandse samenleving. Wat ik zeg gaat dan ook vooral over hoop. Een sociaal-liberaal verhaal, dat perspectief biedt.

De recente gebeurtenissen geven alle aanleiding tot reflectie. Het is goed om te beseffen, dat de problemen al eerder zijn ontstaan. Want de versnippering en verharding van de Nederlandse samenleving werden al zichtbaar, toen de oude, maatschappelijke zuilen instortten. Daar ligt het begin van het probleem. En daar ligt dus ook het begin van een antwoord. Een antwoord dat al veel te lang is uitgebleven.

Wie na deze woorden een zwaarwichtig pleidooi verwacht voor herstel van de oude normen en waarden komt bedrogen uit. Ik pleit niet voor herstel van de strak georganiseerde verbanden die het verzuilde en langs scherpe lijnen verdeelde, voorbije Nederland kenmerkten. Wij willen geen terugkeer naar de jaren vijftig van de vorige eeuw, want een sociaal-liberaal antwoord dat past bij de maatschappij van nu, dat houdbaar is voor het Nederland van de eenentwintigste eeuw, begint niet bij de afbraak van de individualisering, maar juist bij de voltooiing ervan. En bij het besef dat bij persoonlijke vrijheid ook persoonlijke verantwoordelijkheid hoort.

Immigratie, maar vooral ook ontzuiling en individualisering, zijn belangrijke oorzaken van de huidige versnippering van de Nederlandse samenleving. Het proces van ontzuiling is eigenlijk nog niet voltooid. Weliswaar zijn mensen vrijgemaakt, maar een nieuw bindmiddel, een nieuw verband dat de maatschappij tot een echte gemeenschap maakt, is nog niet voor handen. Als in de voorbije weken één ding is gebleken, dan is het dit: iedereen, iedereen wil het anders, en beter in dit land.

Juist D66 heeft de plicht om een antwoord te formuleren. Want ontzuiling en individualisering stonden ook op de sociaal-liberale agenda, en zijn daarmee ook ónze overwinningen. Ze hebben geleid tot vrijheid. Mensen mogen nu hun eigen keuzes maken, hun eigen mening hebben. Ze hebben geleid tot emancipatie, tot een verbod op discriminatie. Het kunnen inrichten van je eigen leven, zoals jou dat goeddunkt, zonder inmenging door wie dan ook, is een groot goed. Maar ontzuiling en individualisering hebben ook ongewenste neveneffecten gehad.

Het sociaal-liberalisme staat voor de taak om de gewonnen vrijheid te verdedigen, en tegelijkertijd een nieuwe samenlevingsvorm te vinden, waarin de vrijheid, van zoveel verschillende mensen met zoveel verschillende ideeën en opvattingen, kan gedijen. De oplossing voor dit sociale vraagstuk waar Nederland voor staat, begint bij het individu. Wij vinden dat het individu als uitgangspunt van beleid moet worden genomen. De tijd dat we mensen in groepen konden indelen, is voorbij. De allochtoon bestaat niet. Net zo min als de grote stadsbewoner. Dit besef heeft gevolgen op allerlei terreinen. Bijvoorbeeld als het gaat om de vrijheid van meningsuiting. Conflicten tussen zoveel verschillende opvattingen zijn onvermijdelijk in de samenleving van nu. Mensen moeten leren met die verschillen om te gaan, en ze alleen met woorden te bestrijden.

cda-Minister Donner van Justitie zocht een antwoord op de spanningen in de samenleving door het in onbruik geraakte artikel van godslastering aan te willen scherpen.. In de Kamer heeft Lousewies van der Laan aangegeven niet éézijdig partij te willen kiezen, door mensen die gekwetst worden vanwege hun geloofsovertuiging, een uitzonderingspositie te bieden. Je mag ook geen mensen beledigen omdat ze vrouw zijn, homo of een donkere huidskleur hebben. De wettelijke grenzen gelden namelijk voor iedereen gelijk. Daarom wil D66 het artikel over godslastering niet afstoffen, maar afschaffen. [In 2009 zou toenmalig Tweede Kamerlid Boris van der Ham daar een voorstel toe doen. In 2013 werd het artikel geschrapt.]

Natuurlijk vinden ook wij dat je niet alles hoeft te zeggen, wat je mag zeggen. Maar dat is de persoonlijke verantwoordelijkheid van mensen zélf. Het is een kwestie van fatsoen. Het is aan de overheid om de grenzen van de grondrechten te bewaken, want in de sociaal-liberale visie op de samenleving zijn de vrijheidsrechten geen obstakel, maar juist een absolute voorwaarde voor vreedzaam samenleven. Het gaat erom samen van een versplinterde, naar een pluralistische samenleving te gaan.

Daarbij hoort een nieuw sociaal contract. Wat D66 betreft gaat dat sociaal contract over twee dingen:

Ten eerste: een beperkt aantal, maar wel heel duidelijke afspraken over wat we in de openbare ruimte en het maatschappelijke verkeer wél, en wat we niet van elkaar accepteren. Waarden waarin iedereen gelooft, ongeacht

afkomst, religie of wat dan ook: geen fysieke agressie. Geen discriminatie. Gelijke behandeling. De vrijheid je eigen keuzes te kunnen maken.

Ten tweede: een krachtige overheid die deze afspraken bewaakt. En: een overheid die werkt, en op zijn minst levert wat mensen ervan verwachten, in plaats van dikke beleidsnota's en vage, verre toekomstvisioenen. [...]

Het gaat dus om waarden die we allemaal al lang kennen. Om behoeftes die al lang bestaan, en waar D66 al lang voor strijdt. [...]